

Amerikai regények magyarul

Nem panaszkodhatunk. A magyar könyvkiadás kíváncsi szemmel figyeli Európát és a tengerentúli fejlődést. És leszűkült az időközletesség a kinti szenciáció és a honi megelégedés között. Az amerikai elbeszélők, akiket tömegkiadás — az Európa zsebkönyvek sorozata — szívalta, meg ebben az esztendőben, csakugyan élvonalbeli művészek. A legjobbakkal közül. Ezt még akkor is meg kell jegyezni, ha már előre sejtjük, hogy a három szerző közül a Magyarországon is járt Philip Roth közepes, vagy tán annál is gyengébb regénye képviseli. De hát ő a legfiatalabb a piacon került elbeszélők között. Philip Roth 1933-ban született, a chicagói egyetem növendéke; első nagyobb, 1960-ban közzétett sikerregénye a Goodbye Columbus (Isten vedd Columbus) a Nagyvilág közölte, a most 1967-es művel olvashattuk, a When she was Good — Pedig milyen jó kislány volt címűt.

A három szerző nemcsak a magyar könyvkiadás szeszélye (vagy éppen tudatos tervezése) juttatta egy időben asztalunkra. Mindhárom szerző 1969-ben nyert egy-egy nagy amerikai díjat. Kurt Vonnegut Az ötös számú vághidnal című műve éppúgy 1969 nagy szenzációja volt, mint Philip Roth regénye, a Portnoy panasza, melyről ugyancsak a Nagyvilág számolt be díszesletes gyorsszággal. A harmadik szerző, Bernard Malamud, már nagy nevével bír a Fixetrel is feltűnést keltett, de 1969-ben is egy elbeszélőfüzere, mondhatni, a nemzetközi irodalmi köztudat figyelmébe állította.

Ha az amerikai prózáról beszélünk eddig, Hemingway, Faulkner vagy Wolfe állnak az eszünk előttünk. Most e három közt van a hozzá fűződő esztelen ismeretanyag bizonyos mértékű tisztulása. A magyar olvasónak a téren csakugyan lehetett valami „tudáséhsége”, a húszas években indult nagy mesterek műveinek megismerése után hirtelen a harvtanas évek végének alkotói jelentkeznek friss problémajegyzékükkel, elkötelezett szemléletükkel. Ha Philip Roth regénye a legavartabbnak látszik — Kurt Vonnegut Az ötös számú vághidnal valóságos remekmű alkotást, kisregénye korszakunk Öreg halász és a tenger. Minden ízében átgondolt, jelképiéket terhes, írásmódjában új és érdekes mű ez.

Hósiát a korosodó optometrikus, Harry Pilgrim hírvék, tehát a név jelentése annyit: zarándok. És már e névvel visszatér az angol irodalom egyik nagy klasszikusát, Bunyan: A zarándok útja című morális tanító meséjét. A modern zarándok, Harry Pilgrim, ráadásul egy Ilum nevű városból érkező, a világ megújulásának ígéretét hozó, akik nem tudják, hogy Kurt Vonnegut egyetlen darabja egy modern Odüsszeusz-történet, a afféle Iliumban, a vándor Odüsszeusz képzelt otthonában játszódik.

A személy- és városnév elpletykálja, hogy egy vándorút történetéről lesz szó. Harry Pilgrim az 1945-ben lebombázott Drezdából látogat el, csaknem egy emberöltő múltán; Drezdába, ahol több ember pusztult el egyetlen éjszaka, mint a hírosímal atomtámadásnál. Harry Pilgrim azonban nemcsak a térben utazik, hanem az időben is. Kurt Vonnegut modern regénytechnika mintegy kiszabadítja hósiát az egyenesvonalú elbeszélés börtönéből, a celekmény dráma/feszültség szándékosan lassítja azaz hogy ebben a regényben — minden élele lúdtól — a háttérben a bombázás és a hal megér a nyitány szorban a szemlélőnek fel-felbukkanó alakokra. Múlt jelen és jövő hármas kötetét feszíti ez az elbeszélő technika, egymásra érzékel, gyorsan változó képekkel. Egy filmkönyvra Drezdában vagyunk, ahol Harry Pilgrim fogadósok esik és az ötös számú vághidra egy kamrában állt a bombázást. Utána hirtelen az ilumi, már-már elviselhetetlenül kiszolgáltatott életének

lehetünk tanúi. Végül a harmadik sík az időtenseg: Harry Pilgrim zarándokútja élvezet Trailamadorba, valamely távoli planetára, ahonnan minden embert küldés céljainak és feleslegesnek látszik, hiszen itt a repülő ésezealjak világában nincs tégap, ma és holnap, csupán az egymásmellettiesség.

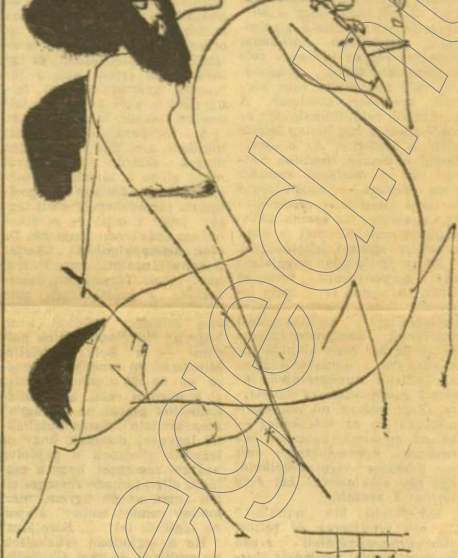
Az amerikai kritika Az ötös számú vághidat értékelve, rámutat Kurt Vonnegut jelentős erejére. A háborút ez az író nem erő és gyengeség, szerencse vagy kártörás drámájának látja és látítja, hanem mindig az áldozatok szemével szemléli. A céltalan és felesleges — pusztulás költője. A könyv alcíme is ez: Gyerekek keresztes hadjárata. Arra utal, hogy csaknem harminc esztendővel a háborút után már látszik, milyen serdütiörű, és éretlen nemzedékek trótt fel a szükség, semmisségt meg a kegyetlenség, vagy sebzett meg egy életre az élmény.

Későbbes és bizalom között hányódó lélek Kurt Vonnegut, aki már-már parodisztikus eszközökkel írja le hőseit, és ironikus, távolságtartó mosolygó rajzolja fel a történelmet. Egy elvont humanizmus jegyében alkot, és erre vall egy másik, ugyanebben a kötetben között szatirikus regénye, az Aldja meg az Isten. Mr. Rosewater. A legzáróbb amerikai családok között felbukkan, az ötös számú vághid lapjain is, mint ahogy két kisregénynek azant meg a közt szereplője, a sikertelensé sci-fi író, Kilmore Trout. Elliott Rosewater is ott sebzett meg telkileg, ahol Harry Pilgrim; a második világáborúban, Kantonaként egy kis ártatlan tűzoltógyerekek ötlek meg csapatával, és azóta Elliott Rosewater csupán a tűzoltóság eszméjének, valamint a jöteknységnek akar élni. A dráma az hogy a milliomos Rosewater mindenki örülneke tartja, mint hősi önkéntes telefontoktori tisztet vállal, saját édesapja választókerületében. A történet során Rosewater meg akarják fosztani vagyonától, de a boldogság humanista túljár időzőt eszén.

S másoda humorral, kedvességgel, meleg emberiséggel írott regény ez, mennyi az írónak rejtett önironia és — szomoró esztendő az a humanista álláspont, melyen Kurt Vonnegut eddig még nem jutott túl.

A novellista Malamud (Bernard Malamud): Az első hét esztendő az amerikai próza világában egy kulcsos év: az ötös számú vághidnal került. Azt látjuk eszén az olvasóknak, ami a tengerentúli országban oly gyorsan szeretneke fejledni. Amerika népe, „másodban jöve”, Bevándorlók. És az idegtrótt folvamatok között van teljes Kilian, kis szubkultúrákban el a Puerto Rico, az az oldó bevándorolt, a néger és a zsidó. De Malamud nem csupán a zsidóság írója. Elsősorban a kisember, akitnek kiszolgáltatottságát, időzöttséget meg az is súlyosbíttja, hogy emlékeiből és társadalmi tapasztalatából nem tudja kitörölni a fenyegetteségy folytonos érzését. És ez a fenyegetteség a szüntelen társadalmi válságok nyomán mindig valóságos válik. Öreg szobákat kitépeltének, nyugdíjásokat kilakoltattak; ami írásművészetének érdekességét adja, az hogy ez elrendelt sors és végzet monoton ismétlődéséből Malamudnak sikerül elfoglalnia a kézzelfogható, tapintható valóságát, a nyomor és a kiszolgáltatottság reálisait. Mert semmi sem történelmi így, ahogy Malamud hősei szeretnek. Castelli, a börtönjárt cukorkatörás egy kislányt megengedné, hogy lopjon az üzletből. De egyszer a felesége rajtakapja a kis lovat, s íme minden jószándék a visszajárta fordul. Ha pedig a hősök, miként egy öreg szobamester-házaspár, a esodvált találkoznak egy anyagal személyben, meg az ég küldötté meg segít rajtuk, elröppen, továbbáll.

Ezekény és nagy tehetségű író Bernard Malamud, csupa részvét, csupa igazság. A ne-

Kass János illusztrációja Rónay György Mérleg című verseskötetéhez, amely most jelent meg a Magvető Könyvkiadó gondozásában

ve: tantölt jelent. Ez novellisztika igazából példabeszéd sorozata, az ényomottságról, a szegénység sorsáról.

Lucy Nelsont a „szenvédelelyek paradicsomában”, vagyis egy kisvárosi erdőszélén, a kecsk hátsó ülésén csábitja el a fészertel katona, Roy. És a középnyugati kisváros szabályai szerint ebből házasságnak kell lennie. A megcsétt lány maga sem tudja, mit akar Roytól. Szép és tisztaság, hisz, ha körülnéz, akkor a kisvárosi ényomottságot megannyi példája láthatja. Rézges apja, zongoratanárnő anyja éppoly kevéssé jelent bizáló sugallatot, mint a Soverby család életformája, ahol csupán a pénz, csupán a hatalom számít. Lucy egy ideig a vallással kacérkodik, a katolicizmussal. Ez sem világosítja. Azt szeretné, ha férje, Roy „felőné”, ha önálló akaratral rendelkezne, ha tartalmas, emberi életet biztosítana családjának. Am Lucy minden törekvését megühsítja a környezete. A gazdag Soverbyékhez húzó Roy elárulja, s ő magára marad, gyermekétől is elhagyottan. Megpróbál igazságot tenni, de tudja, hogy egyedül mit sem ér — s a regény végén szalad, fut a hóban és ott fagy meg, a „szenvédelelyek paradicsomában”, ahol egykor udvarlójá elcsábított.

Gondos társadalomrajz, pontos megfigyelés, s a költészet igénye jellemzi Philip Roth regényét (Pedig milyen jó kislány volt). Talán csak arra nem képes meg a szerző, hogy Lucy tisztaságát ugyanúgy a környezete lehetőséggel, és hatással magyarázza, ahogy a vele szemben álló erőket, Lucy: csupán egy túlerényes lélek jelképe. Holott bizonyos nem „született” jóság, hanem épp a környezetre adott lelki válszási alakították jellemét céltudatos. Egy kicsit unalmas a könyv, mert lélek- és társadalomrajz nem nagyon illik egymáshoz, Mégis örülünk kell, hogy Philip Roth megismerhettük, jelentős tehetség, nincs nélküle mai amerikai próza.

Három könyvet mérlegelünk, a vele egy kicsit idegen nyelvű magyarra fordító kiadó tevékenység egyik metaszétt is elemehetjük. Ennek a tevékenységnek lényege az, hogy a külföldi korrálsá közöl jelentős, humanista tehetségeket mutat be. Kér, hogy az Európa zsebkönyvek mellé, a még csak egy rövid összefoglalót sem közölnek esztendő pályájukról. Az olvasó szereti, ha legalább lexikális információhoz hozzájuthat. Vonnegut regénye például elég sok magyarázatot vagy lábjegyzetet igényel. Hét könyvet idéz a szövegben Von-

negut; többek között egy Céline-életrajzot, egy hadtörténelmi munkát, egy best-sellert, s mindez a magyar kiadás emlemtelenség hájja. Erdemes lenne azt is tudni, hogy nemcsak a két, most magyarul is olvasható könyve között nyílik átjáró. Trailamador már a Sirens of Titan című 1959-es regényében említi. A drezdai vághidnal feltűnést áruló angol szászsz, Howard Campbell 1961-es regényének, a Mother Nightnak a főhőse. Az ötös számú vághidnal így mintegy enciklopédiája Kurt Vonnegut eddigi életművének, s ezt a tényt az olvasó bizonylany szívesen venné tudomásul.

Szólom kell a fordításokról is. Elsőnek arról, hogy a három könyv közül kettőben minden kipontozás nélkül olyan tragéd szavak fedezhetők fel, melyeket én eddig magyarul nyomtatásban nem olvastam. Felapóváz az eredeti sorokat, e magyarázat nem mindenütt találtam meggyőzőnek. Más a társadalmi és nyelvi értéke egy amerikai és egy magyar kármunkosának, ott, ahol az angol szövegben, meg kitérődik az eufemizmus, a magyar kissé túlzottan póré megfelelő talált.

A fordítások színvonalát általában kielégítő. A Pedig milyen jó kislány volt Takács Ferenc tollán szőll meg magyarul; általában jól, bár Takács hajlik rá, hogy magyarázón fordítson, nem próbálja meg az amerikai szerző gyors átvágásait, tömörítéseit magyar túlkörzi. Az ötös számú vághidnal Nemes László érzékeny fordításában kellemesen olvasható, csak azon vitaköznök vele, hogy a regény vezérmotívumát, a szövegbe minduntalan beleszótt „Igy meg ez” kifejezést, nem érzem elég találonak. A kritikusnak nem feladata ötleteket sugallni, de az angol eredeti. So it goes, többet és más jelent. A hétköznapi siest azt mondaná rá: ez van. Az irodalmias gondolkodás kihallja belőle az „ez a dolgok rendje” értelmét. De meg az „Igy van ez” is közelebb áll hozzá. A nyelvézet legyen foglalkozik vele, hogy bizonyos nyelvre a létezés és állapot kifejezésére a „menni” ígét hírvék segítségül. A „comment allez vous” nem annyit jelent, „hogy van önnek”, hanem annyit: „még van?”. Úgy tetszik tehát, hogy a létezés és a menni között bizonyos nyelvekben áthallás lehetséges. Így van ez. Vagy így meg ez?

Az Aldja meg az Isten, Mr. Rosewater Szilágyi Tibor fordította, nagyon szépen. Malamud elbeszélését többen túlmácsolták, három elbeszélést a kiváló kritikus, B. Nagy László. Fordítónak is nagyon érzékeny, nagyon jó volt.

Drezdaba, ahol
pusztult el egyet
mint a hírosima
dásnál. Harry F
ban nemcsak a
hanem az időben
negut modern re
ja miniegy kiáza
az egyenesvona
börtönéből, a csa
mai feszültségét
lassítja azzal. H
regényben mind
dunk: ki éli túl
s és ki hal meg.
f var a cselekedé
bukkanó alakokt
és jóvó háttmas
geli ez az elbes
egymásra reteg
változó képekre
koekányára. Dr
zvunk, ahol H
fogságba esik és
vágóhíd egy ka
túl a bombázást
len az illumi, má
hetetlenül kispol

figyelmebe állított
Ha az amerikai
szelünk eddig. A
Frankner Vaag. A
istenként előtunt
rom könyv és a
esetleges jamere
nyitja: új nemze
lak el az ameri
srost. A magyar

Amerikai
regények magyarul

(Philip Roth
Kurt Vonnegut
Bernard Malamud)

M. Kemény
1974. Nov. 24.

1 kivágat

ekönyvtár.sk-sze